

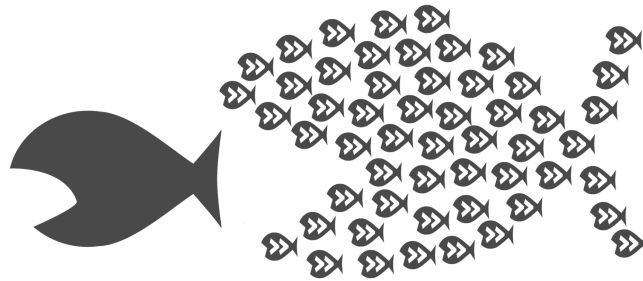
Een radicaal-rechts regeerakkoord: 12 risico's voor NGO's, actiegroepen en vakbonden

Dit radicaal-rechtse kabinet gaat, zonder overdrijven, de aanval openen op maatschappelijke organisaties en sociale bewegingen; een alarmerende ontwikkeling. Er is veel aandacht voor de vijandige houding van de formerende partijen richting media en democratische instituties, maar de druk op NGO's, actiegroepen en vakbonden is onderbelicht. Met deze analyse wijzen we op de risico's en de intenties van het nieuwe kabinet, om een radicaal-rechts draaiboek te ontwikkelen, gericht op het ondermijnen van NGO's, actiegroepen en vakbonden.

Peter Kodde.

Campagnestrateg, adviseur en trainer, **Stroomversnellers**.

Juni 2024

Samenvatting van de 12 risico's voor NGO's, actiegroepen en vakbonden:

- **Het recht van organisaties om namens hun achterban rechtszaken te voeren en daarmee bedrijven en overheden te dwingen zich aan de wet te houden wordt verder ingeperkt.**
- **Dit kabinet gaat maatschappelijke organisaties financieel treffen.**
- **Het recht op demonstreren gaat ingeperkt worden.**
- **Maatschappelijke organisaties gaan meer last hebben van terreurwetgeving**
- **Het 'strengste asielbeleid ooit' is een risico voor politieke vluchtelingen en organisaties die opkomen voor mensen die vluchten en migrantenorganisaties.**
- **In dit regeerakkoord zitten een aantal voorstellen die politieke inmenging met de inhoud van het onderwijs aankondigen.**
- **Dit kabinet gaat breken met het 'polderen'.**
- **Deze coalitie geeft haatzaaien en verspreiden van desinformatie richting actiegroepen, NGO's en vakbonden een groter podium.**
- **Dit kabinet gaat het werk van vakbonden bemoeilijken.**
- **Dit kabinet gaat manieren zoeken om conservatieve en extreemrechtse organisaties te steunen.**
- **De zondebokpolitiek van het komende kabinet zal het belangrijke werk van buurtmedewerkers, vakbonden en belangenorganisaties bemoeilijken, wanneer deze groepen of individuen belanghebbenden proberen te verenigen.**

- **Maatschappelijke organisaties passen hun framing en inhoudelijke inzet aan, om aan te sluiten bij een nieuw politiek klimaat.**

Een nieuw radicaal-rechts¹ kabinet is een feit: het regeerakkoord staat vol verslechtingen voor mensen die vluchten, mensenrechten, natuur, klimaatbeleid, migranten, vrouwen en de lhbtqia+ gemeenschap. Tegelijkertijd belooft het meer geld voor grote bedrijven en minder bestaanszekerheid voor wie dat nu al te weinig heeft. De huurverhoging gaat door, maar het minimumloon wordt niet verhoogd. Beoogd premier Dick Schoof maakte carrière in inlichtingendiensten die de sociale beweging vooral als veiligheidsprobleem zien, en staat er als topambtenaar om bekend de randen van de wet op te zoeken. De kranten hebben vol gestaan met de reacties van maatschappelijke organisaties op de inhoudelijke keuzes uit het regeerakkoord. En er is terecht veel discussie over wat dit nieuwe kabinet betekent voor de democratie, persvrijheid en onze grondrechten.

Wat onderbelicht blijft zijn de mogelijke en te verwachten consequenties van dit kabinet voor maatschappelijke organisaties en sociale bewegingen zelf. Het aanvallen van instituties die democratische tegenmacht vertegenwoordigen is naast zondebokpolitiek, ‘het volk versus de elite’, en desinformatie, het andere prominente hoofdstuk uit het radicaal rechtse draaiboek². Dat gaat om media en de rechterlijke macht, maar zeker ook over ‘civil society’. Radicaal-rechtse zondebokpolitiek is alleen mogelijk als er geen weerstand komt uit media, rechtbanken en georganiseerde groepen burgers. Dus overal waar radicaal-rechts macht verwerft, wordt de aanval geopend op actiegroepen, NGO’s en vakbonden.

Uit gesprekken die ik had met mensen die werken voor maatschappelijke organisaties merk ik dat deze organisaties zich hier nog onvoldoende van bewust zijn. Deze aanval op andersdenkenden en het recht je te organiseren en je mening te uiten, is alleen te stoppen als organisaties onder ogen zien dat het niet gaat om retoriek en spontane slechte plannen van rechtse politici. Het is onderdeel van een draaiboek. Een draaiboek dat niet alleen in Nederland uitgevoerd wordt, maar dat we ook terugzien in andere landen waar radicaal-rechtse of autoritaire politici macht krijgen³.

Wat kunnen maatschappelijke organisaties verwachten van dit kabinet? Om deze vraag te beantwoorden heb ik een lijst gemaakt van 12 aspecten van deze aanval, op basis van het regeerakkoord en op basis van de uitspraken, moties en Kamervragen van NSC, BBB, VVD en PVV van de afgelopen jaren. Ook heb ik gekeken naar wat radicaal-rechtse partijen met macht in de rest van Europa deden. Of ze gaan slagen in deze plannen hangt af van hoe goed maatschappelijke organisaties weerstand kunnen bieden, en specifiek een strategie ontwikkelen om tegenmacht te bieden tegen deze zeer ondemocratische en alarmerende ontwikkelingen.

---

¹ Is de PVV radicaal of extreem rechts? 2024 NOS.nl

<https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2521526-is-de-pvv-radicaal-rechts-of-extreemrechts-en-waarom-is-dat-verschil-belangrijk>

² The Authoritarian Playbook 2024, <https://protectdemocracy.org/work/the-authoritarian-playbook/>

³ MAPPING SHRINKING CIVIC SPACE IN EUROPE ,2022, Giada Negri, Filip Pazderski

<https://civitates-eu.org/wp-content/uploads/2021/04/Mapping-shrinking-civic-space-in-Europe-final.pdf>

Een radicaal-rechts draaiboek

Politiseren onafhankelijke instituten

Inzet van desinformatie

Macht per decreet: checks en balances uithollen

Onderdrukking weerstand uit de maatschappij

Zondebok-gemeenschappen aanvallen

Verkiezingsproces aanvallen

Via retoriek geweld aanjagen

Bron: <https://protectdemocracy.org/work/the-authoritarian-playbook/>

12 risico's voor NGO's, actiegroepen en vakbonden

1. **Het recht van organisaties om namens hun achterban rechtszaken te voeren en daarmee bedrijven en overheden te dwingen zich aan de wet te houden, wordt verder ingeperkt.**

In februari 2023 kreeg een SGP-motie⁴ die oproept om te onderzoeken hoe dit recht in te perken de steun van VVD, PVV, NSC en BBB. Dat wordt nu overgenomen in het regeerakkoord. Overheden en bedrijven komen als dit wetgeving wordt daarmee de facto boven de wet te staan. Dat betekent bijvoorbeeld dat toekomstige rechtszaken tegen megavervuilers als Tata en Chemours nog moeilijker worden. Of dat de Groningse gedupeerden van de gaswinning de krachten niet hadden kunnen bundelen voor het voeren van rechtszaken. In dergelijke gevallen zullen bezorgde en/of gedupeerde burgers individueel de slopende en dure gang naar de rechter moeten maken om het daar op te nemen tegen de juristen van de overheid of grote bedrijven. Mogelijk wordt het om die reden ook een stuk ingewikkelder om de overheid te kunnen controleren bij zaken waar een Nederlandse staatsburger geen direct belang heeft: zaken zoals de recente rechtszaak van mensenrechtenorganisaties Pax, Oxfam Novib en The Rights Forum, voor een verbod om

---

⁴ De onrechtstatelijke motie Stoffer en positie van belangengroepen. 2023 Prof mr. A. Heringa https://www.denederlandsegroondwet.nl/id/vm17jyu5zoyk/nieuws/de_onrechtstatelijke_motie_stoffer_c_s

gevechtsvliegtuigonderdelen te leveren aan een land dat het oorlogsrecht schendt, zullen dan mogelijk niet meer uitvoerbaar zijn.

2. Dit kabinet gaat maatschappelijke organisaties financieel treffen.

Ooit was de politiek zo slim en democratisch om haar eigen tegenspraak te ondersteunen. Want alleen dan is er een democratisch debat dat ons allemaal vooruit helpt. Het regeerakkoord noemt een streven van 1 miljard minder subsidies. Dat gaat deels over subsidies aan organisaties die zich richten op ontwikkelingshulp, maar ook het programma Maatschappelijke Diensttijd, waarmee jongeren stage konden lopen bij maatschappelijke organisaties, verdwijnt. En in de onderwijsbegroting zitten tal van beleidsvoorstellen verstoep, die gericht zijn tegen educatieprojecten gericht op seksualiteit, gender en diversiteit, die dit kabinet niet 'politiek neutraal' acht. Ook veel van deze programma's worden ondersteund door de overheid.

Ook andere geldstromen naar maatschappelijke organisaties zijn een doelwit. Dit rechtse kabinet weet heel goed dat rechtse retoriek rond 'maatschappelijke organisatie als subsidieslurpers' niet klopt. Een aanzienlijk deel van het geld van maatschappelijke organisaties komt van kleine donateurs en fondsen. Het regeerakkoord vermeldt het inperken van het belastingvoordeel van schenken door burgers en bedrijven. Of het daar bij blijft, is de vraag. Ook giften door private fondsen staan onder druk. Eerder waren er aantijgingen van onder andere BBB⁵ in de richting van de Postcodeloterij, en Kamervragen van toen nog CDA-Kamerlid Omtzigt over de Open State Foundation van George Soros⁶. Het regeerakkoord zegt te komen met 'een slim verbod van ongewenste buitenlandse financiering van Nederlandse stichtingen en verenigingen'. Nu al hebben stichtingen en verenigingen te maken met onwerkbare regels en administratieve lasten rond witwassen en terrorisme⁷. Zoals de UBO-registratie, de eisen rond het openen van een bankrekening en het overmaken van geld naar sociale bewegingen in bijvoorbeeld het Midden-Oosten.

3. Het recht op demonstreren gaat ingeperkt worden.

Tijdens de formatie stemden BBB, VVD, NSC en PVV in met een 'onderzoek'⁸ naar 'ontwrichtende demonstraties', en demonstraties die inbreken op de grondrechten van anderen, of die een gevaar vormen voor de 'nationale veiligheid'. In het regeerakkoord wordt dit overgenomen, en staan een aantal voorstellen die hierop voortbouwen. Demonstreren wordt daarmee nog meer losgezongen van haar essentiële rol in een vitale democratie en aangemerkt als 'onrust' en 'veiligheidsissue': een gevaarlijke ontwikkeling.

De suggestie dat het gaat om een onderscheid tussen vreedzaam demonstreren en ordeverstoring acties maskeert het feit dat er aan demonstratierecht in algemene zin getornd wordt. Nu is ernstige wanordelijkheden en de volksgezondheid de enige grond om demonstratierecht in te perken: die lat wordt met deze plannen verlaagd. De formerende

---

⁵ BBB over het gesprek met Postcode Loterij <https://x.com/BoerBurgerB/status/1448159077217882123>

⁶ Kamervragen van lid Omtzigt en Amhaouch 2016

<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2016Z15377&did=2016D35754>

⁷ Rapport regeldruk bij vrijwilligersorganisaties. 2023 NOV

<https://vrijwilligerswerk.nl/documenten+algemeen/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=2495577>

⁸ Een demonstratie mag schuren. 2023 Binnenlands Bestuur

<https://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/onderzoek-naar-instrumentarium-demonstratiewet>

politici kondigen in het regeerakkoord ook aan het OM, de politie en burgemeesters aan te gaan sporen harder op te treden rond demonstraties. Als reactie op de golf aan studentenprotesten voor Gaza vroeg de kamer om een ID-plicht⁹ voor studenten en het intrekken van visa van buitenlandse studenten die bij de demonstraties betrokken waren. Dit zijn voorstellen die worden overgenomen in het regeerakkoord, inclusief het plan om ‘notoire relschoppers’ (een term die in deze context tot misbruik van wettelijke bevoegdheden uitnodigt) via het strafrecht aan te pakken. Zelfs zonder aanpassing van de wet is de ervaring dat de politie sneller en gewelddadiger ingrijpt als ze denken daar politieke rugdekking voor te hebben. De regelmatig disproportionele reactie op pro-Palestijnse demonstranten lijkt daar een voorbeeld van te zijn¹⁰. Dit heeft vaak een tegengesteld effect. Minder de-escalatie vertaalt zich juist vaker in meer demonstraties die onnodig uit de hand lopen. Dat zagen we al gebeuren rond pro-Palestijnse demonstraties en de blokkades van Extinction Rebellion. Een situatie die verder kan verslechteren wanneer dit kabinet via een ambtsaanwijzing de opdracht geeft de vervolging van activisten prioriteit te geven. Wat dit in de praktijk betekent, zie je in Groot-Brittannië,¹¹ waar een populistisch rechts kabinet de aanval inzette op de demonstratievrijheid: twee jaar cel voor het ophangen van een spandoek, huiszoekingen, en daarbovenop retoriek van politici die vaak tot gevolg heeft dat omstanders activisten fysiek aanvallen^{12,13}.

4. Maatschappelijke organisaties gaan meer last hebben van terreurwetgeving.

Terreurwetgeving gaat aangescherpt worden, de Wet op de Inlichtingendiensten gaat aangepast worden en het OM, de politie en de inlichtingendiensten gaan 300 miljoen euro extra krijgen. In een context van politieke partijen die lijken aan te sturen op het opschuiven van de scheidslijn tussen wat activisme is en wat als terreur aangemerkt moet worden, is dat een zorgelijke ontwikkeling. Verschillende fracties uit deze coalitie bestempelden geweldloze activisten in kamerdebatten als crimineel¹³ of terroristen¹⁴. Een van de in het regeerakkoord genoemde voorstellen is het strafbaar maken van openlijke steunbetuigingen aan terroristische organisaties. Hier kleven grote risico’s aan voor elke organisatie die werkt met sociale bewegingen in conflictgebieden. Wat de één een vrijheidsstrijder noemt, kan door de ander worden bestempeld als terrorist.

Terreurwetgeving vertaalt zich daarnaast ook vaak in de eerder genoemde regeldruk op maatschappelijke organisaties. Daarbovenop lokt het interventies van politie en inlichtingendiensten uit in legitieme werkzaamheden van sociale bewegingen. Dit geldt in het bijzonder voor organisaties voor en door migrantengemeenschappen.

---

⁹ Tweede Kamer wil ID plicht op universiteiten aanscherpen. 2024 Advalvas

<https://advalvas.vu.nl/wetenschap-onderwijs/tweede-kamer-wil-identificatieplicht-op-universiteiten-aanscherpen/>

¹⁰ Politie laat kansen op de-escalatie liggen bij studentendemonstraties. 2024 Amnesty International

<https://www.amnesty.nl/actueel/politie-laat-kansen-op-de-escalatie-liggen-bij-studentendemonstraties>

¹¹ Protest is a human right. 2024 Amnesty International UK <https://www.amnesty.org.uk/protest-isahumanright>

¹² We Must Stop Incitement of Violence Against Environmental Activists Before Someone is Seriously Harmed’

¹³ Byline Times <https://bylinetimes.com/2024/04/29/environmental-protests-incitement-of-violence/>¹³

Activisten van Extinction Rebellion zijn irritant, maar niet crimineel

Correspondent 2024

<https://decorrespondent.nl/15099/activisten-van-extinction-rebellion-zijn-irritant-maar-niet-crimineel/90737996-a278-063b-01da-47f423977398>

¹⁴ Verslag vragenuur Tweede Kamer 6 februari 2024 TK 38-2-4

5. Het ‘strengste asielbeleid ooit’ is een risico voor politieke vluchtelingen, organisaties die opkomen voor mensen die vluchten en migrantenorganisaties.

Dit beleid is in het akkoord verwoord met radicaal-rechtse framing die polariserend werkt, en daarmee het maatschappelijke klimaat voor iedere organisatie die opkomt voor de belangen van mensen die vluchten risicovoller maakt. Daarbinnen zijn er een aantal maatregelen die voor politieke vluchtelingen die naar Nederland vluchten bedreigend zijn. Zeker als vluchtelingen zich op een meer activistische wijze verzetten tegen de nog verder verslechterde leefomstandigheden in de opvangcentra. Dat gaat onder andere om het uitlezen van telefoons en strafmaatregelen tegen ‘verzet tegen uitzetting’. Niet expliciet vermeld in het regeerakkoord is het strafbaar stellen van de hulp aan mensen zonder verblijfsvergunning. Omdat deze regering ‘niet meewerken aan uitzetting’ wel strafbaar gaat stellen, is dat een te verwachten volgende stap. Komt het zo ver dat hulpverleners celstraf kunnen verwachten?

Politieke vluchtelingen die hierheen komen zijn deels afkomstig uit de landen waar dit kabinet vluchtelingendeals mee willen sluiten. Een risico is dat zij het wisselgeld worden voor de samenwerking met deze regimes. Zie bijvoorbeeld de druk die Turkije zette op Zweden¹⁵. Turkije wilde in ruil voor het NAVO-lidmaatschap Koerdische activisten die naar Zweden zijn gevlucht uitgeleverd krijgen. Een ander voorbeeld is de gebrekkige hulp aan vluchtelingen uit Rwanda,¹⁶ die hier door hun eigen regering worden lastig gevallen.

In andere delen van het regeerakkoord staan voorstellen die algemeen beleid lijken, maar waarschijnlijk vooral tegen Nederlandse burgers met een migratieachtergrond, en hun maatschappelijke organisaties, ingezet gaan worden. Zoals een vergunning voor versterkte gebedsoproepen en beperkingen voor weekendscholen.

6. In dit regeerakkoord zitten een aantal voorstellen die politieke inmenging met de inhoud van het onderwijs aankondigen.

Evenals het beknotten van de vrijheid van meningsuiting in het onderwijs. Onderwijs moet ‘politiek neutraal’ zijn zegt het regeerakkoord. Een vage term die ingevuld lijkt te worden om lesmateriaal of leraren met kritiek op dit kabinet onder druk te zetten. En waar leraren met kritiek op de maatschappij - binnen of buiten de klas - risico lopen op sancties. Het is potentieel ook wetgeving die misbruikt kan worden tegen belangenorganisaties binnen het onderwijs. In dezelfde vage termen wordt educatie rond seksualiteit en gender ingeperkt. Dit zou ook impact kunnen gaan hebben op lespakketten rondom bijvoorbeeld klimaat en mensenrechten.

Tot zo ver concrete maatregelen die in het beknopte regeerakkoord terug te vinden zijn of daarmee samenhangen. Er zijn een aantal risico’s voor maatschappelijke organisaties die niet zo zeer voortkomen uit beleid, maar uit de manier van politiek bedrijven van radicaal-rechts. En er zijn voorstellen over beleid richting maatschappelijke organisaties die niet

---

¹⁵ Turkije eist 130 ‘terroristen’ van Zweden en Finland voor NAVO aanvraag. 2024 NOS.
<https://nos.nl/artikel/2460115-turkije-eist-130-terroristen-van-zweden-en-finland-voor-navo-aanvraag>

¹⁶ Rwandese ambassade in Nederland speelt sleutelrol bij bedreigen van critici regime. 2024. NRC
<https://www.nrc.nl/nieuws/2024/05/28/rwandese-ambassade-in-nederland-speelt-sleutelrol-bij-bedreigen-van-critici-regime-a4200183>

vermeld staan in het regeerakkoord, maar wel weer opnieuw voorgelegd kunnen worden aan de Tweede Kamer.

7. Dit kabinet gaat breken met het 'polderen'.

PVV, VVD, NSC en BBB zullen minder op zoek gaan naar maatschappelijk draagvlak en minder bereid te zijn om te luisteren naar het maatschappelijk middenveld. De politieke cultuur van deze partijen is er een van het grote eigen gelijk en harde woorden voor iedereen die daar kritiek op heeft. Zie bijvoorbeeld de twitterfittie tussen Yesilgöz en journalist Tim Hofman¹⁶, en het door de PVV wegzetten van iedereen die kritiek heeft op Israël als 'Hamavrienden'. Het BBB-verkiezingsprogramma noemt: *"De subsidiestroom naar 'goede doelen organisaties' en actiegroepen die politiek bedrijven, en zo het democratisch proces beïnvloeden, wordt gestopt. Goede doelen-organisaties die met hun activisme het leven in gevaar brengen van boeren, burgers en vissers"*. De meerderheid in de Tweede Kamer bestaat uit rechtse en radicaal rechtse kamerleden, dat het zoeken van maatschappelijk draagvlak voor hen onnodig maakt. Dat gaat betekenen dat PVV, NSC, BBB -en nu ook de VVD de mogelijkheden voor lobby van maatschappelijke organisaties nog meer zal gaan bemoeilijken. Maatschappelijke organisaties die gewend waren via lobby en overleg invloed uit te oefenen, gaan hun strategie moeten aanpassen of ze zullen niet langer relevant zijn.

8. Deze coalitie geeft haatzaaien en verspreiden van desinformatie richting actiegroepen, NGO's en vakbonden een groter podium.

Voor PVV, VVD en BBB vielen maatschappelijke organisaties al aan met een type framing dat gericht lijkt op het beschadigen van reputaties en het regelmatig gebruik maken van desinformatie. We zagen al: Extinction Rebellion beschrijven als criminele organisatie door BBB Kamerlid Helder¹⁷, de niet aflatende retoriek van de PVV over de linkse als zondebok¹⁸, Caroline van der Plas die desinformatie over Rutgers en seksuele voorlichting herhaalt in een Kamerdebat²⁰, en NSC die desinformatie over de transgenderwet overneemt¹⁹. En natuurlijk de constante valse beschuldiging van antisemitisme vanuit zowel PVV, BBB, NSC als VVD-bewindslieden aan iedereen die oproept tot een staakt-het-vuren in Gaza. Een positie als minister of fractievoorzitter van een regeringspartij geeft deze politici een nog groter podium en meer invloed op de publieke opinie. En woorden hebben grote gevolgen. Van het ondergraven van de publieke steun van organisaties, minder donateurs en minder samenwerking met andere maatschappelijke spelers, tot en met mensen die zich door deze retoriek aangemoedigd voelen om werknemers en vrijwilligers van deze organisaties fysiek geweld aan te doen.

---

¹⁶ Yesilgoz vindt het niet nodig om excuses aan te bieden aan Tim Hofman.

<https://www.villamedia.nl/artikel/dilan-yesilgoez-vindt-het-niet-nodig-om-excuses-aan-te-bieden-aan-tim-hofman?cduid=a63ffa4a-6b8e-4df9-b057-566c8e3e902f>

¹⁷ Plenaire verslag Tweede Kamer, 29e vergadering dinsdag 16 januari 2024

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2023-2024/29

¹⁸ Hoe Links de ideale zondebok werd, Volkskrant 2024

<https://www.volkskrant.nl/politiek/hoe-links-de-ideale-zondebok-werd~b3205b23/>

²⁰ Desinformatie loont: onzin over seksuele informatie in regeerakkoord, LC,

2024 <https://lc.nl/opinie/Neutrale-voorlichting-29056776.html>

¹⁹ NSC laat zich leiden door desinformatie over transgender personen. Joop.nl 2024

<https://www.bnnvara.nl/joop/artikelen/nsc-laet-zich-leiden-door-desinformatie-over-transgender-personen>

9. Dit kabinet gaat het werk van vakbonden bemoeilijken, wat invloed kan gaan hebben op de rechten van werknemers.

De relatie tussen PVV, VVD en vakbonden heeft altijd op scherp gestaan. Er staan geen directe aanvallen op vakbondsmacht in het regeerakkoord, maar die plannen zijn er in de politiek wel. Bijvoorbeeld het ondermijnen van de CAO. Het was in 1927 een overwinning van de vakbonden: voortaan zou de overheid het onderhandelingsresultaat tussen georganiseerde arbeiders en georganiseerde bazen algemeen geldend verklaren voor een hele sector. En dat voorkwam dat elke werknemer het zelf moest gaan uitvechten met zijn baas. Of dat bedrijven elkaar kapot concurreren door personeel onder het CAO-loon te betalen. En precies daar wil de PVV vanaf²⁰. In 2016 diende ze een motie in die geen steun kreeg, maar het is niet ondenkbaar dat de VVD – nooit een fan van georganiseerde werknemers – hier nu wel in mee gaat wanneer het gesprek op dit onderwerp heropend wordt. Daarnaast is een diep gepolariseerde samenleving slecht nieuws voor iedereen die op de werkvloer werknemers bij elkaar wil krijgen om samen op te trekken voor betere arbeidsomstandigheden. Verdeeldheid tussen groepen werknemers is al vaak ingezet als een strategie van werknemers om vakbonden klein te houden.

10. Dit kabinet gaat manieren zoeken om conservatieve en extreemrechtse organisaties te steunen.

Radicaal rechtse regeringen elders in Europa ondersteunen hun bondgenoten in het maatschappelijk middenveld. In Italië zijn dat anti-abortus-organisaties die toegang krijgen tot abortusklinieken²¹. Hongarije ondersteunde het oprichten van de extreemrechtse denktank MCC in Brussel. Die denktank bracht radicaal-rechtse boerenorganisaties als FDF samen met extreemrechtse activisten en ondersteunde daarmee een serie gewelddadige boerenacties in Brussel²⁴. Die acties veroorzaakten het schrappen van tal van klimaat- en natuurwetgeving in de EU. Klimaat- en natuurorganisaties konden alleen gefrustreerd toekijken. Ook in het Nederlandse bestel hebben ministers en fracties tal van mogelijkheden om maatschappelijke organisaties die in hun politieke straatje passen een podium te verschaffen of financieel te steunen. Door ze als spreker uit te nodigen bij een Kamerdebat, of ze toegang te verlenen tot beleidsambtenaren. En door ze financieel te steunen. CDA-minister Joop Atsma deed het ze al eens voor door, op aandringen van de PVV, een prominente klimaatscepticus een onderzoeksopdracht te geven²². Het uitnodigen van Jan van de Beek in de formatie was hiervan een voorproefje.

11. De zondebokpolitiek van het komende kabinet zal het belangrijke werk van buurtmedewerkers, vakbonden en belangenorganisaties bemoeilijken, wanneer zij belanghebbenden proberen te verenigen.

---

²⁰ Debat toekomst CAO's, Tweede Kamer 2016 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20152016-51-5.html>

²¹ Italië wil anti-abortus activisten toegang geven tot abortusklinieken. ND 2024

<https://www.nd.nl/nieuws/buitenland/1221251/italie-wil-anti-abortusactivisten-toegang-geven-tot-abortusklinieken>

²⁴ Hoe een denktank uit Hongarije het ongenoegen van boeren over de EU aanwakkert. 2024 VRT

<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2024/01/31/hongaarse-denktank-boerenprotest/>

²² Atsma stelt klimaatscepticus Marcel Crock aan om IPCC rapporten te screenen. 2012 Sargasso

<https://sargasso.nl/wvdd/staatssecretaris-atsma-stelt-klimaatscepticus-marcel-crok-aan-om-ipcc-rapporten-te-screenen/>

Het beleid en de manier waarop politieke besluiten geframed wordt, zet groepen in de maatschappij tegen elkaar op. Dit regeerakkoord zit vol met hondenfluitjes waar ‘de gewone hardwerkende Nederlander’ tegenover ‘de ander’ gezet wordt. Deze verdeel-en-heerspolitiek verscherpt maatschappelijke problemen en speelt maatschappelijke spanningen in de kaart. Zondebokpolitiek tast het onderling vertrouwen aan. Het vermogen om op werkvloeren en woonwijken problemen op te lossen door het verenigen van deze belanghebbenden door bijvoorbeeld buurtwerkers of de vakbond wordt in dit politieke klimaat een stuk lastiger. Tevens kunnen verdeel-en-heerspolitiek en een ruwe politieke cultuur er op termijn voor zorgen dat steeds minder mensen zich uitspreken vóór, en verbinden met, maatschappelijke organisaties.

12. Maatschappelijke organisaties passen framing en inhoudelijke inzet aan om aan te sluiten bij een nieuw politiek klimaat.

Maatschappelijke organisaties vormen de publieke opinie, maar zullen zich ook altijd moeten aanpassen aan diezelfde publieke opinie. Ze zijn daardoor bewust of onbewust geneigd om gedeeltelijk mee te gaan in de verdeel-en-heersretoriek van dit kabinet. Zowel qua inhoud als op het vlak van communicatie. Het risico van het overnemen van meer conservatieve en nationalistische framing door maatschappelijke organisaties is dat dit de mensen die het doelwit zijn van radicaal-rechtse politiek verder isoleert. De gedachte dat aanpassen door inhoudelijke eisen naar beneden bij te stellen de organisatie beschermt, - ondanks dat dit betekent dat de belangen van een kleinere groep mensen worden behartigd, is kortetermijndenken. Hierdoor kan de nieuwe regering kiezen in welke volgorde het de aanval opent op groepen in de maatschappij, zonder bang te hoeven zijn voor een brede maatschappelijke tegenmacht. Vanuit maatschappelijke organisaties uit Polen en Hongarije wordt nu al gewaarschuwd dit pad niet op te gaan. Solidair blijven en weerstand bieden tegen de ontwikkelingen is duurzamer dan op de korte termijn meebewegen.

Tot slot: advies aan sociale bewegingen en maatschappelijke organisaties

Het akkoord op hoofdlijnen moet op veel punten nog verder worden uitgewerkt waarbij deze coalitie, die instabiel is, vaak tegen wettelijke en praktische grenzen zal aanlopen. Het is begrijpelijk om te ‘hopen dat het allemaal mee gaat vallen’. Dit ‘hopen’ kan echter doorslaan in naïviteit en daarmee ontwrichting. Voorbeelden uit het buitenland laten zien dat vals optimisme of wegkijken ertoe kunnen leiden dat organisaties onvoldoende weerbaar zijn, en verrast worden door de snelheid waarmee de omstandigheden waarin hun organisaties opereren, kunnen verslechteren.

Ons advies aan organisaties is om zich voor te bereiden op een worst-case-scenario. Het maken van een gedegen risicoanalyse en het daarop aanpassen van de organisatie en de strategie is een eerste cruciale stap. We willen maatschappelijke organisaties oproepen om het daar niet bij te laten, maar de samenwerking en onderlinge solidariteit (meer) op te zoeken. Honderden organisaties staan voor dezelfde uitdaging. Solidariteit over de grenzen van je eigen thema of doelgroep heen is de beste bescherming tegen radicaal-rechtse politiek. Samen kunnen we zondebokpolitiek ineffectief maken, en het democratische speelveld beschermen en verruimen. Dat begint met het herkennen van de strategie van radicaal-rechtse politieke partijen richting maatschappelijke organisaties. Het is een draaiboek, en geen losse verzameling slechte of impulsieve beleidsvoorstellen.

Stroomversnellers is een non-profit organisatie die maatschappelijke organisaties zoals actiegroepen, NGO's en vakbonden ondersteunt met training en advies op strategie en organisatiestructuur. Heb je vragen over deze analyse, of hulp nodig bij het herijken van je organisatiestrategie, neem dan vooral contact op.

www.stroomversnellers.org | info@stroomversnellers.org

